

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 1/2005 vp

Hallituksen esitys laeiksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja isyyslain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 27 päivänä huhtikuuta 2004 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laeiksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja isyyslain muuttamisesta (HE 56/2004 vp).

Lakialoite

Valiokunta on käsitellyt esityksen yhteydessä lakialoitteen laiksi isyyslain voimaannosta annetun lain 7 §:n muuttamisesta (LA 136/2004 vp — Päivi Räsänen /kd), joka on lähetetty valiokuntaan 1 päivänä joulukuuta 2004.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Désirée Söderlund, oikeusministeriö
- hallitussihteeri Päivi Salo ja ylilääkäri Terhi Hermanson, sosiaali- ja terveysministeriö

- käräjätuomari Simo Vira, Turun kärjäoikeus
- professori Leena Palotie ja dosentti Ismo Ulmanen, Kansanterveyslaitos
- esittelijäneuvos Arja Myllynpää, Terveystieteiden tutkimuskeskus
- professori Antti Sajantila, Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos
- lakimies Ann-Mari Lahtinen, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto
- lakimies Arto Nikkarinen, Väestöliitto
- asianajaja Ville Salonen, Suomen Asianajajaliitto
- puheenjohtaja, lastenvalvoja Marian Tuomi ja lastenvalvoja Leena Luoto, Lastenvalvojain Yhdistys ry
- professori Juha Lappalainen
- oikeustieteen kandidaatti Salla Lötjönen
- oikeustieteen lisensiaatti, vastaava tutkija Maija Sakslin
- professori Martin Scheinin.

HALLITUKSEN ESITYS JA LAKIALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta. Lailla kumoettaisiin eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annettu laki. Lisäksi isyyslakiin ehdotetaan tehtäviksi tarvittavat seurannaismuutokset.

Tuomioistuimien voisi määrätä oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tehtäväksi isyyden vah-

vistamista tai kumoamista koskevassa asiassa. Lastenvalvoja voisi tilata oikeusgeneettisen isyystutkimuksen kaikkien osapuolten suostumuksella.

Isyyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä tutkimus määrättäisiin ensisijaisesti tehtäväksi lapsesta, äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta miehestä. Isyyden kumoamista koskevassa asiassa tutkimus voitai-

siin määrätä tehtäväksi muustakin miehestä, jos on aihetta olettaa, että hän on lapsen isä. Jos miehen olinpaikka on tuntematon, voitaisiin määrätä, että tutkimus tehdään hänestä aiemmin otetusta kudospäytteestä tai että tutkimuksessa käytetään hänestä aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. Tutkimus voitaisiin määrätä tehtäväksi myös vainajasta.

Jos miehen olinpaikasta ei voida saada tietoa taikka jos mies on kuollut eikä hänen kudokset voida ottaa näytettä tai saada tietoja aiemmasta tutkimuksesta, miehen vanhemmat voitaisiin yhdessä velvoittaa tutkimukseen. Näytteen ottaminen miehen muista sukulaisista edellyttäisi aina heidän suostumustaan.

Tuomioistuimen antaman määräyksen tehosena käytettäisiin uhkasakkoa. Jos on todennäköistä, ettei velvoitettu uhkasakosta huolimatta

noudata näytteenottoa koskevaa määräystä, tai jos hän on ilman laillista estettä jättänyt noudattamatta sitä, tuomioistuim voi määrätä, että hänet on tuotava näytteen ottamiseen ja että näyte saadaan ottaa vastoin hänen tahtoaan.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Lakialoite

Lakialoitteessa LA 136/2004 vp ehdotetaan isyyslain voimaannpanosta annetun lain 7 §:ää muutettavaksi siten, että sen 2 momentista poistettaisiin säännös, jonka mukaan isyyden vahvistamista koskeva kanne tuli panna vireille viiden vuoden kuluessa isyyslain voimaantulosta.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Lainsäädännön tarve

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Isyyden vahvistamista tai isyyden kumoamista koskevissa asioissa tarvittavan lääketieteellisen näytön hankkimista koskee nykyisin verija eräitä muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annettu laki (702/1975, jäljempänä *veritutkimuslaki*). Mainittuun lakiin sisältyvä sääntely on kuitenkin suppeahko, eikä se kaikilta osin myöskään vastaa nykyisiä isyyden selvittämiseen liittyviä tarpeita. Kuten hallituksen esityksestä (s. 8) ilmenee, veritutkimuslain säätämisen aikaan isyyden selvittämiseksi tarvittava lääketieteellinen näyttö hankittiin verija seerumiryhmätutkimusten avulla. Nykyiset menetelmät perustuvat sen sijaan DNA-tutkimuksiin, jotka ovat huomattavan tehokkaita. Tutkimuksen toteuttamiseksi tarvittavan näyt-

teen ottaminen on kohdehenkilön kannalta myös melko yksinkertaista ja vaivatonta, koska DNA voidaan eristää helposti ja useimmiten myös suun limakalvolta otetusta näytteestä. DNA-tutkimusten ansiosta isyys voidaan nykyisin selvittää entistä useammassa tapauksissa. Lakivaliokunnan mielestä on perusteltua, että isyyden selvittämiseksi tarvittavan lääketieteellisen näytön hankkimista koskeva lainsäädäntö saatetaan vastaamaan kehittyneitä tutkimusmenetelmiä.

Tutkimukseen määrääminen

Veritutkimuslain mukaan isyyden selvittämiseksi annettava tutkimusmääräys voidaan kohdistaa lapseen, äitiin sekä sellaiseen mieheen, joka on oikeudenkäynnissä asianosaisena. Sen sijaan isyyden kumoamista koskevassa asiassa tutkimus voidaan kuitenkin määrätä tehtäväksi myös miehestä, joka ei ole asianosaisena oikeudenkäynnissä, jos siinä esille tulleiden seikkojen perusteella on syytä olettaa, että mies on lapsen isä. Tämän vuoksi oikeuskäytännössä on katsottu, että esimerkiksi kuolleen miehen lähisukulaisia ei voida velvoittaa antamaan isyyden selvittä-

mistä varten tarvittavia verinäytteitä (ks. KKO 1999:50).

Vaikka isyyden selvittämiseksi tarvittavien näytteiden ottaminen nykyisin onkin edellä esitetyn mukaisesti melko yksinkertaista, sillä kuitenkin puututaan perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Mainitun pykälän 3 momentin mukaan tällainen puuttuminen edellyttää aina laissa säädettyä perustetta. Kuten hallituksen esityksen perusteluissa (s. 9/I) todetaan, miehen lähisukulaisten tutkiminen isyyden selvittämiseksi voi tuottaa sukulaisuussuhteista sellaista tietoa, joka kuuluu perustuslain 10 §:n 1 momentissa taatun yksityiselämän suojan piiriin. Tällaisten perusoikeuskysymysten vuoksi lakivaliokunta pitää hyvin tärkeänä, että laista käy yksiselitteisesti ilmi, mihin henkilöpiiriin voidaan kohdistaa velvollisuus antaa isyyden selvittämiseksi tarvittava näyte ja millaisilla edellytyksillä tällainen tutkimusmääräys voidaan eri tilanteissa antaa. Tässä suhteessa säädettävä laki merkitsee selvää parannusta nykyiseen oikeustilaan verrattuna.

Samalla lakivaliokunta toteaa, että erilaisissa isyyden selvittämiseen liittyvissä tilanteissa joudutaan punnitsemaan vastakkain yhtäältä lapsen mahdollisuutta saada isyys selvitettyksi ja toisaalta näytteen antamiseen velvoitettavien henkilöiden henkilökohtaisen koskemattomuuden ja yksityiselämän suojaa. Eri tilanteita varten ei ole mitään yhdenmukaista tai kaavamaista ratkaisua. Viime kädessä kyse on aina edellä mainittujen erilaisten intressien kohtuulliseksi katsottavasta yhteensovittamisesta. Lakivaliokunnan mielestä yksilön henkilökohtaiselle koskemattomuudelle ja yksityiselämän suojalle on annettava sitä enemmän painoa, mitä kauempana näytteen antamiseen velvoitettava henkilö on isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian varsinaisesta asianosaispiiristä. Tällöin eri intressien keskinäiseen vertailuun vaikuttaa myös se, millaista isyyden selvittämisen kannalta ylimääräisenä pidettävää tietoa tutkimus voi tuottaa. Kuten jäljempänä ilmenee, näistä lähtökohdista lakivaliokunta ei tutkimukseen määräämistä koskevien säännösten kohdalla ole kaiki-

ta osin voinut päätyä samanlaisiin arvioihin kuin mitä hallituksen esitykseen sisältyy.

Edellä mainittujen muutosten lisäksi valiokunta ehdottaa, että säädettävään lakiin sisältyvät, tutkimusmääräyksen antamiseen ja tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät menettelysäännökset tarkistetaan kauttaaltaan.

Äitiyden selvittäminen

Voimassa oleva lainsäädäntö ei juuri sisällä säännöksiä äitiyttä koskevista oikeudellisista kysymyksistä. Oikeustila on siis tältä osin nykyisin erilainen kuin isyyden ja siihen liittyvien oikeusvaikutusten sääntelyn kohdalla. Lakivaliokunnan mielestä isyyden selvittämiseksi tehtävien oikeusgeneettisten tutkimusten ja niiden tekemiseksi käytettävissä olevien pakkokeinojen soveltamisalaa ei tule laajentaa äitiyttä koskeviin kysymyksiin ilman perusteellisia selvityksiä tällaisen uudistuksen oikeudellisista vaikutuksista. Toisaalta lain soveltamiselle äitiyden selvittämiseen ei ilmeisesti ole juuri myöskään käytännön tarvetta, kuten myös hallituksen esityksen muutoin varsin niukoissa perusteluissa (ks. s. 14/I ja s. 22/II) annetaan ymmärtää. Näistä syistä lakivaliokunta ei tässä yhteydessä puolla tällaisen sääntelyn ottamista säädettävään lakiin. Valiokunta pitää kuitenkin aiheellisenä, että oikeusministeriössä arvioidaan tarvetta kehittää vanhemmuutta koskevaa sääntelyä pitkällä aikavälillä niin, että se selkeästi kattaisi myös äitiyttä koskevat oikeudelliset kysymykset.

Isyyslain voimaannpanosta annettu laki

Hallituksen esitykseen ei sisälly ehdotusta isyyslain voimaannpanosta annetun lain (701/1975) muuttamisesta. Mainitun lain 7 §:n 2 momentti sisältää siirtymäsäännöksen, jonka mukaan ennen isyyslain voimaantuloa syntyneiden lasten oli pantava isyyden vahvistamista koskeva kanne vireille viiden vuoden kuluessa isyyslain voimaantulosta. Kannetta ei kuitenkaan voinut nostaa, jos mies oli kuollut.

Tämän hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä lakivaliokunnan huomiota on kiinnitetty siihen, että mainittua kanneaikarajoitusta voi-

daan pitää perustuslain ja ihmisoikeussopimusten kannalta ongelmallisena. Lisäksi korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä isyyslain voimaantulon jälkeen annetun lain 7 §:n 2 momentin soveltamisesta on ratkaisuja, joita voidaan pitää ainakin osittain erisuuntaisina.¹

Lakivaliokunnan mielestä isyyslain voimaantulon jälkeen annetun lain mukaisen kanneajan katoamisen soveltamiseen liittyvät kysymykset ovat keskeisiä paitsi yleisen merkityksensä vuoksi erityisesti myös niiden yksilöiden kannalta, joiden oikeudelliseen asemaan säännös suoraan vaikuttaa. Valiokunnan mielestä on kuitenkin selvää, että ennen mahdollisiin lainsäädäntötoimiin ryhtymistä tulee huolellisesti selvittää, miten suurta henkilöpiiriä isyyslain voimaantulon jälkeen annetun lain 7 §:n 2 momentti nykyisellään koskee, sekä millaisia oikeudellisia vaikutuksia erilaiset kyseeseen tulevat sääntelyvaihtoehdot saattaisivat tuottaa. Oikeusministeriön tulee valiokunnan mielestä käynnistää tällainen selvitystyö. Valiokunta ehdottaa tätä tarkoittavan lausuman hyväksymistä (*Valiokunnan lausumaehdotus*).

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

1 §. Lain soveltamisala. Pykälän 1 ja 2 momentin mukaan lakia sovelletaan oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen, jolla tarkoitetaan isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimista. Pykälän 3 momentin mukaan lakia sovelletaan myös oikeusgeneettiseen tutkimukseen, joka tehdään äitiyttä koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi.

Yleisperusteluissa mainituista syistä lakivaliokunta ehdottaa, että 3 momentti poistetaan lakiehdotuksesta.

2 §. Tutkimuksen teettäminen. Pykälän mukaan tuomioistuin voi määrätä tehtäväksi oikeusgeneettisen isyystutkimuksen. Myös lastenvalvoja voi tilata tutkimuksen, jos isyyslain 11 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät.

Ehdotettu säännös poikkeaa veritutkimuslain nykyisestä 1 §:stä, koska nyt ei enää säädettäisi niistä edellytyksistä, joilla tuomioistuin voi määräyksen antaa. Mainitun pykälän mukaan tuomioistuin voi antaa tällaisen määräyksen joko asianosaisen vaatimuksesta tai omasta aloitteestaan. Koska lakivaliokunta katsoo, ettei tällaisesta sääntelystä ole syytä luopua, se ehdottaa pykälässä edelleen säädettäväksi myös siitä, kenen aloitteesta määräys tutkimuksen tekemiseen voidaan antaa. Samalla valiokunta ehdottaa pykälää selvennettäväksi siten, että tuomioistuin voi antaa pykälässä tarkoitetun tutkimusmääräyksen vain siinä vireillä olevassa asiassa.

3 §. Tutkimuksen tekijä. Pykälän mukaan oikeusgeneettinen isyystutkimus voitaisiin tehdä Kansanterveyslaitoksessa taikka Terveystieteiden tutkimuskeskuksen luvan saaneessa yliopiston laitoksessa tai terveydenhuollon yksikössä.

Ehdotettu säännös vastaa eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annetun asetuksen (674/1976) 2 §:n 1 momenttia. Hallituksen esityksen perusteluista (s. 14/II) käy ilmi, että veritutkimuslain voimaantulon aikana kaikki lastenvalvojan tilaamat tai tuomioistuimen määräämät veritutkimukset on tehty Kansanterveyslaitoksessa ja että edellä mainitun asetuksen 2 §:n mukaisia hyväksymisiä ei ole haettu. Tosin hallituksen esityksen antamisen jälkeen Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos on toukokuussa 2004 saanut luvan tehdä veritutkimuslain mukaisia tutkimuksia. Hallituksen esityksen perusteluissa todetusta tosiasiallisesta tilanteesta huolimatta esityksessä pidetään tarkoituksenmukaisena, että nykyisen kaltainen lupamenettely sisällytetään myös uuteen lakiin.

Lakivaliokunnan mielestä hallituksen esityksessä ei ole esitetty perusteita lupamenettelyn

¹ Ks. erit. KKO 2003:107 ja KKO 1993:58.

tarpeellisuudelle ottaen erityisesti huomioon se, että saadun selvityksen mukaan Kansanterveyslaitoksen ohella nykyisin ainoastaan Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksella on vaadittava asiantuntemus oikeusgeneettisten tutkimusten tekemiseen. Asiallisesti nämä tutkimukset myös pitkälti vastaavat niitä DNA-tutkimuksia, joita ulkomaalaislain (301/2004) 65 §:n nojalla tehdään biologiseen sukulaisuuteen perustuvan perhesiteen selvittämiseksi. Näiden tutkimusten tekijöiksi ulkomaalaislain 66 §:ssä säädetään nimenomaisesti Kansanterveyslaitos ja Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos.

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa, että jo laissa suoraan osoitetaan tutkimusten tekijöiksi Kansanterveyslaitos ja Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos.

5 §. Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta. Pykälässä säädetään siitä, millä edellytyksillä oikeusgeneettinen isyystutkimus voidaan määrätä tehtäväksi kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä aiemmin otetusta kudospäätteestä, sekä siitä, milloin näyte voidaan ottaa vainajasta, jota ei vielä ole haudattu tai tuhattu. Lakivaliokunta ehdottaa, että pykälän 1 momenttia selvennetään sanonnallisesti.

6 §. Miehen vanhempien tutkiminen. Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että tuomioistuimien voi määrätä oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tehtäväksi miehen vanhemmista yhdessä, jos mies on kadonnut tai kuollut eikä tutkimusta voida tehdä 5 §:n 1 tai 2 momentin nojalla.

Hallituksen esityksen lähtökohtana (ks. s. 10/II) on, että selvyyden saaminen isyydestä on lapsen kannalta hyvin tärkeää. Kun oikeusgeneettinen isyystutkimus tehdään miehen vanhemmista yhdessä, tutkimuksen tekijälle ei valiokunnan saaman selvityksen mukaan myöskään sinänsä paljastu, johtuuko isäksi oletetun miehen tutkimuksessa saama poissuljenta siitä, ettei mies ole lapsen biologinen isä, vai siitä, ettei hän ole vanhempiensa yhteinen lapsi. Hallituksen esityksen perusteluista (s. 10/II) ilmenee myös, että miehen vanhempien tutkiminen ei

välttämättä johda biologisen isyyden selville saamiseen. Periaatteelliselta kannalta on huomattavaa, että oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella joka tapauksessa puututaan miehen vanhempien perustuslain 7 §:ssä taattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattuun yksityiselämän suojaan. Merkillepantavaa on myös se, että vain miehen toisen vanhemman samoin kuin miehen muiden sukulaisten tutkiminen edellyttää 7 §:n mukaan näiden suostumusta.

Eri sääntelyvaihtoehtoja harkitessaan lakivaliokunta on päättänyt arvioida, jonka mukaan sinänsä tärkeää pyrkimystä biologisen isyyden selvittämiseen ei voida pykälän 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa pitää niin painavana, että kadonneen tai kuolleen miehen vanhemmat olisi siihen vedoten syytä vastoin tahtoaan viime kädessä pakkokeinoin velvoittaa alistumaan oikeusgeneettiseen tutkimukseen. Valiokunta on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että — ottaen erityisesti huomioon kaikki muutkin käytettävissä olevat keinot isyyden selvittämiseksi — tapaukset, joissa tarvittavan näytön saaminen jää riippumaan miehen molempien vanhempien tutkimisesta, ovat käytännössä hyvin harvinaisia.

Edellä mainituista syistä valiokunta ehdottaa pykälän 1 momenttia muutettavaksi siten, että tutkimus voidaan tehdä molemmista miehen vanhemmista vain, jos nämä siihen suostuvat. Samalla pykälään ehdotetaan tehtäväksi sanonnallinen muutos, jolla korostetaan sitä, ettei näytteitä tarvitse ottaa kummastakin vanhemmasta samanaikaisesti vaan että näytteenotto voidaan järjestää myös eri tilaisuuksissa.

Pykälän 2 momentin mukaan sovelletaan 5 §:n 1 ja 2 momentin säännöksiä silloin, kun miehen isä tai äiti on kadonnut tai kuollut. Edellä 1 momenttiin ehdotettu muutos huomioon ottaen ei ole perusteltua, että päätösvalta tutkimukseen määräämisestä siirtyisi kokonaan tuomioistuimelle, jos tutkittavaksi haluttu henkilö ei enää ole itse ilmaisemassa tahtoaan. Toisaalta valiokunnan mielestä perusteltu ei ole myöskään sellainen ratkaisu, että viime kädessä esimerkiksi vainajan oikeudenomistajat saisivat päättää 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen tutkimus-

ten tekemisestä. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa momenttiin lisättäväksi säännöksen, jonka mukaan tuomioistuin ei saa määrätä tutkimusta tehtäväksi, jos on syytä olettaa, että kadonnut tai kuollut vanhempi ei olisi antanut suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

Tällaisissa tilanteissa tuomioistuimen on huolehdittava, että sittemmin kadonneen tai kuolleen henkilön aiemmasta suhtautumisesta isyyden selvittämiseen esitetään mahdollisuuksien mukaan selvitystä. Käytännössä tällaisena selvityksenä tulevat kyseeseen lähinnä miehen edesmenneen tai kadonneen vanhemman esittämät lausumat sekä muu näyttö, jotka osoittavat tämän suhdetta omaan poikaansa ja kyseessä olevaan lapseen, jos viimeksi mainittu on syntynyt jo ennen miehen vanhemman kuolemaa tai katoamista. Tuomioistuimen asiana on sitten kaiken käytettävissään olevan aineiston perusteella tehdä kokonaisarvion perustuva ratkaisu kuolleen tai kadonneen henkilön oletetusta tahdosta. Koska tällaisen kokonaisarvion tekeminen on aina jossain määrin epävarmaan aineistoon perustuvaa, kynnys tutkimusmääräyksen antamatta jättämiselle ei voi olla kovin korkea. Tämän vuoksi valiokunnan ehdottaman säännöksen mukaan määräystä ei tule antaa, jos on syytä olettaa, että kuollut tai kadonnut vanhempi ei olisi antanut suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

7 §. Miehen muiden sukulaisten tutkiminen. Pykälässä säädetään niistä edellytyksistä, joilla oikeusgeneettinen isyystutkimus voidaan tehdä miehen sukulaisille silloin, kun 4—6 §:ssä tarkoitettu tutkimus ei tule kyseeseen.

Valiokunnan 6 §:ään ehdottaman muutoksen vuoksi tämän pykälän ja tätä välittömästi seuraavien pykälien sisältö on tarpeen ryhmitellä uudelleen.

Valiokunta ehdottaa, että hallituksen esityksen 1 momenttiin sisältyvät säännökset laillisen edustajan antamasta suostumuksesta poistetaan tästä pykälästä ja siirretään muutettuina uuteen 9 §:ään.

Edellä esitetyistä syistä valiokunta ehdottaa myös, että hallituksen esityksen 7 §:n 2 momenttia vastaava sääntely sijoitetaan 11 §:n 1 mo-

mentiksi. Tällöin 7 §:ään jää perussäännös siitä, millä edellytyksillä tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi miehen toisesta vanhemmasta tai miehen muusta sukulaisesta.

9 §. Suostumuksen antaminen ja peruuttaminen (Uusi). Valiokunta ehdottaa uutta pykälää, jonka 1 momentissa säädetään suostumuksen antamisesta silloin, kun tutkittava ei kykene ymmärtämään asian merkitystä. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan puolestaan otettaviksi säännökset suostumuksen peruuttamisesta.

Hallituksen esityksen 7 §:n 1 momentin mukaan tutkittavaksi määrättävän henkilön laillinen edustaja voi antaa suostumuksen tutkimukseen, jos tutkittava ei alaikäisyyden, mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä. Koska valiokunnan edellä ehdottaman 6 §:n mukaan myös miehen molempien vanhempien tutkiminen edellyttää näiden suostumusta, pykälän 1 momentin säännökset laillisen edustajan antamasta suostumuksesta ja sen edellytyksistä on tarpeen muuttaa viittamaan 6—8 §:ään.

Hallituksen esityksestä poiketen valiokunta katsoo, että laillisen edustajan oikeutta suostumuksen antamiseen ei ole perusteltua sulkea ehdottomasti pois kaikissa niissä tapauksissa, joissa voisi tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Sen sijaan valiokunta pitää tärkeänä, että säännöksessä tarkoitettu laillinen edustaja pyrkii aina arvioimaan, miten hänen päämiehensä suhtautuisi tutkimuksen tekemiseen, jos tämä ymmärtäisi asian merkityksen. Tällöin yhtenä arvioinnissa huomioon otettavana seikkana tulevat kyseeseen myös hallituksen esityksen 7 §:ssä mainitut, tutkimuksessa mahdollisesti paljastuvat syntyperää koskevat tiedot. Tämän arviointivelvollisuuden toteuttamiseksi valiokunta ehdottaa säännöstä, jonka mukaan laillinen edustaja ei voi antaa suostumusta tutkimuksen tekemiseen, jos on syytä olettaa, että hänen päämiehensä ei asian ymmärtäessään olisi antanut siihen suostumustaan. Säännöksessä asetettava kynnys suostu-

muksen antamatta jättämiselle on tältä osin sama kuin ehdotetussa 6 §:n 2 momentissa.

Jos edunvalvojan päämies on täysi-ikäinen henkilö, edunvalvojan oikeus tässä momentissa tarkoitetun suostumuksen antamiseen riippuu myös siitä, onko tuomioistuimien holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 29 §:n 2 momentin mukaisesti määrännyt, että edunvalvojalla on oikeus edustaa päämiestään myös tämän henkilön koskevassa asiassa.

Hallituksen esityksen perustelujen (s. 17/I) mukaan tutkittaessa miehen muita sukulaisia kuin hänen molempia vanhempiaan kyseiset henkilöt voisivat peruuttaa suostumuksensa siihen asti, kun tutkimustulokset ovat tulleet tai voineet tulla tutkittavan tai muiden asianosaisten tietoon. Suostumusta ei siis voisi peruuttaa enää sen jälkeen, kun tutkimustulokset sisältävä lausunto on lähetetty tuomioistuimelle. Lakivaliokunnan mielestä mahdollisuus annetun suostumuksen peruuttamiseen on niin merkittävä seikka, että siitä ja sitä koskevista aikarajoista on syytä säätää laissa. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että peruuttamista koskeva säännös lisätään tämän pykälän 2 momentiksi. Tällöin käy selväksi myös se, että säännös koskee muitakin kuin 1 momentissa tarkoitettuja tapauksia, joissa suostumuksen antaa tutkittavan henkilön laillinen edustaja.

Tämän pykälän sekä lakiin jäljempänä niin ikään uutena otettavaksi ehdotetun 10 §:n lisäämisen vuoksi lain pykälien numerointi muuttuu.

10 §. Kuuleminen (Uusi). Hallituksen esityksen perustelujen (s. 18/I) mukaan yleisistä prosessioikeudellisista periaatteista seuraa, että tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista kuultava tutkittavaa ja tämän laillista edustajaa. Lakivaliokunnan mielestä kuulemistilaisuuden varaaminen on yksilöiden oikeusturvan kannalta niin keskeinen asia, että siitä on nimienomaisesti säädettävä laissa. Erityisen tärkeää on, että vastoin tahtoaan tutkimukseen määrättävät henkilöt saavat tilaisuuden esittää näkemyksensä tutkimusmääräyksen antamisen edellytyksistä. Valiokunta ehdottaakin, että kuu-

lemista koskevat säännökset otetaan lakiin sen uudeksi 10 §:ksi.

Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan ennen kuin tuomioistuin määrää oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tehtäväksi 4 tai 6—8 §:n nojalla, sen on varattava isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian asianosaisille sekä asianosaispiirin ulkopuolisille tutkittavaksi määrättäville henkilöille tilaisuus tulla kuulluksi.

Pykälän 2 momentissa säädetään kuulemisesta niissä tilanteissa, joissa tutkimusta ei tehdä elävästä henkilöstä vaan kadonneen tai kuolleen henkilön kudosnäytteestä. Tällaisissa tilanteissa kuulemistilaisuuden varaaminen on tarpeen lähinnä sen vuoksi, että lähisukulaisten piiri saa mahdollisuuden esittää tuomioistuimelle näkemyksensä tutkimusmääräyksen antamisen edellytyksistä. Kyseeseen tuleva henkilöpiiri määrittyy sen mukaan, kenestä tutkittava kudosnäyte on otettu. Tilaisuus tulla kuultavaksi on ehdotuksen mukaan varattava kyseisen henkilön aviopuolisolle tai leskelle sekä lisäksi tällaisen henkilön lakimääräisille perillisille. Jos kadonneelle henkilölle on määrätty edunvalvoja, tilaisuus tulla kuulluksi on varattava myös tälle. Kadonneen henkilön osalta säännöksessä tarkoitettu henkilöpiiri vastaa asiallisesti sitä, jolle uuden kuolleeksi julistamisesta annetun lain (127/2005) 8 §:n mukaan on varattava tilaisuus tulla kuulluksi kuolleeksi julistamista koskevan hakemuksen johdosta.

11 (9) §. Velvoite näytteen antamiseen. Hallituksen esityksen 9 §:n 1 momentissa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta asettaa sakon uhka antamansa tutkimusmääräyksen noudattamisen tehosteeksi. Pykälän 2 momentti sisältää säännöksen näytteen ottamisesta annettavasta todistuksesta.

Koska valiokunnan edellä ehdottaman 6 §:n mukaan myös miehen molempien vanhempien tutkiminen on sidottu näiden suostumukseen, valiokunta ehdottaa pykälän uudeksi 1 momentiksi otettavaksi säännöksen tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia 6—8 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tutkimuksen tekijältä lausunto siitä,

edistääkö tutkimus asian selvittämistä, sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Sen varmistamiseksi, että tutkittava tai tämän puolesta suostumuksen antava laillinen edustaja saa ennen suostumuksen antamista säännöksessä tarkoitettujen lausunnon sisältämät tiedot, valiokunta ehdottaa momenttiin myös säännöstä, jonka mukaan lausunto tulee laatia kirjallisesti ja antaa tiedoksi tutkittavalle tai, 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, hänen lailliselle edustajalleen.

Valiokunta ehdottaa lisäksi, että pykälän 2 momenttiin (hallituksen esityksen mukaiseen 1 momenttiin) tehdään sanonnallinen tarkistus ja että pykälän otsikko muutetaan sen uutta sisältöä vastaavaksi.

12 (10) §. Velvoitteen noudattamatta jättäminen. Pykälässä säädetään niistä seuraamuksista, joita tutkittavalle voi koitua tuomioistuimen antaman määräyksen laiminlyömisestä.

Valiokunnan 11 (9) §:ään tekemien muutosten vuoksi on pykälän 1 ja 2 momenttiin sisältyvät säännösviitaukset samoin kuin pykälän otsikko tarpeen muuttaa. Samalla valiokunta ehdottaa 2 momenttiin tehtäväksi sanonnallisen selvennyksen.

Pykälän 3 momentin mukaan lääkäriellä on oikeus saada virka-apua poliisilta, kun tutkittava on tuotu näytteen ottamiseen. Valiokunta ehdottaa säännöstä selvennettäväksi niin, että poliisi on velvollinen antamaan virka-apua sekä henkilön tuomiseksi näytteen ottamiseen että itse näytteen ottamisen toteuttamiseksi.

13 (11) §. Näytteen ottaminen. Pykälä sisältää säännökset siitä, miten oikeusgeneettisessä isyystutkimuksessa tarvittava näyte otetaan ja kuka sen saa ottaa.

Valtioneuvoston asetuksella on tarkoitus sääntää, että ennen näytteen ottamista tutkittavan on selvitettävä henkilöllisyytensä toimenpiteen suorittavalle lääkärille. Yksilön oikeusturva samoin kuin tutkimuksen luotettavuuden takaaminen edellyttävät, että tutkittavan henkilöllisyydestä ei saa olla epätietoisuutta. Erityisen tar-

keää henkilöllisyydestä varmistuminen on silloin, kun näyte joudutaan 12 §:n 2 momentin nojalla ottamaan vastoin tutkittavan tahtoa. Näistä syistä lakivaliokunta ehdottaa, että pykälän 3 momenttiin lisätään säännös, jonka mukaan lääkärin on ennen näytteen ottamista todettava tutkittavan henkilöllisyys.

14 (12) §. Uuden näytteen ottaminen. Pykälä sisältää säännökset siitä, miten on meneteltävä, jos tutkittavasta on tarpeen ottaa uusi näyte.

Ehdotetusta pykälästä ei nyt käy selvästi ilmi, ovatko esimerkiksi 11 (9) §:n säännökset uhkasakon asettamisesta ja 12 (10) §:n säännökset tutkittavan noutamisesta tutkimukseen sovellettavissa myös tässä tarkoitettuna uuden näytteen kohdalla. Tämän vuoksi lakivaliokunta ehdottaa pykälää selvennettäväksi tältä osin. Samalla valiokunta on tarkistanut pykälän sanamuotoa.

15 (13) §. Näytteen hävittäminen. Valiokunta on tarkistanut pykälään sisältyvät viitaukset.

16 (14) §. Näytteen ottaminen tulevan tutkimuksen varalta. Pykälässä säädetään siitä, millä edellytyksillä lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö saa ottaa vainajasta näytteen tulevan tutkimuksen varalta, vaikka tuomioistuin ei ole määrännyt tutkimusta tehtäväksi eivätkä vainajan omaiset ole antaneet siihen lupaa.

Lakivaliokunnan mielestä pykälän sanamuoto ei kovin hyvin vastaa sen perusteluissa (s. 19/II) ilmaistua tarkoitusta. Ensinnäkään pykälästä ei käy ilmi, että se kattaa myös tapaukset, joissa tuomioistuin ei ole antanut 11 (9) §:n mukaista tutkimusmääräystä. Toiseksi pykälän sanamuoto jättää myös epäselväksi sen, kuka voi esittää pykälässä tarkoitettua pyynnön. Myös "vainajan omaiset" -käsitteen sisältö jää epäselväksi, vaikka heillä on ehdotuksen mukaan viime kädessä oikeus kieltää tutkimuksen tekeminen.

Perustelut ja niistä ilmi käyvä sääntelyn tarkoitus huomioon ottaen pykälässä tarkoitettua pyynnön voivat esittää vain sellaiset henkilöt, jotka voivat olla osallisina myöhemmässä isyyden vahvistamisesta tai kumoamisesta koskevassa oikeudenkäynnissä. Perustelujen nimenomaisen

maininnan mukaan tällainen tilanne syntyy tavallisimmin silloin, kun mies kuolee naisen ollessa raskaana. Jos nainen ei tällöin ollut avioliitossa miehen kanssa, isyyden vahvistamiseksi joudutaan ajamaan kannetta. Sääntelyn tarkoituksen huomioon ottamiseksi lakivaliokunta ehdottaa pykälään lisättäväksi säännökset siitä, ketkä ovat oikeutettuja esittämään siinä tarkoitettua pyynnön.

"Vainajan omaiset" -käsitteellä tarkoitetaan esityksen perustelujen (s. 19/II) mukaan vainajan puolisoa ja perillisasemassa olevia perillisiä. Lakivaliokunta ehdottaa, että pykälässä tällaisiksi omaisiksi määritellään suoraan vainajan leski ja perilliset. Tämä henkilöpiiri vastaa sitä, jolle ehdotetun 10 §:n 2 momentin mukaan on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jos tutkimus aiotaan 5 §:n nojalla tehdä vainajasta otettavasta kudosnäytteestä.

Ehdotetun pykälän mukaan näyte saadaan hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytteen ottajalle ole selvitetty, että isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vireillä. Koska pykälän alkuosassa näytteen ottajaksi osoitetaan yksittäinen lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö, lakivaliokunnan käsityksen mukaan ei ole tarkoituksenmukaista jättää näytteen hävittämistä yksinomaan näytteen ottaneen henkilön omaan päätösvaltaan. Sopivimmin päätöksenteko asiassa kuuluu sen sijaan sille taholle, joka kyseisenä ajankohtana pitää näytettä laillisesti hallussaan. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa säännöksen muotoiltavaksi tältä osin vastaavalla tavalla kuin jäljempänä 17 (15) §:n 1 momentin. Lakitekniikan selkeyden vuoksi valiokunta on jakanut pykälän kahteen eri momenttiin.

Valiokunta on kiinnittänyt lisäksi huomiota siihen, että säännöksen sanamuoto poikkeaa ehdotetusta 5 §:n 2 momentista, jonka mukaan tutkimus voidaan tehdä vainajasta otetusta kudosnäytteestä, jos vainajaa ei ole vielä tuhattu tai haudattu. Viimeksi mainittu raja puuttuu nyt esillä olevasta pykälästä. Saadun selvityksen mukaan tässä pykälässä on haluttu mahdollistaa tutkimuksen tekeminen vainajasta myös silloin, kun hauta on muun lainsäädännön perusteella

avattu vainajan tutkimiseksi. Vaikka tällaiset tilanteet ovatkin epäilemättä erittäin poikkeuksellisia, valiokunta ei tästä huolimatta ole päättänyt ehdottamaan sanamuodon muuttamista samantapaiseksi kuin 5 §:n 2 momentissa. Valiokunta korostaa kuitenkin samalla sitä, että nyt ehdotettu säännös ei — kuten ei mikään muukaan säännös tässä laissa — missään tapauksessa oikeuta tuomioistuinta antamaan määräystä haudan avaamisesta oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tekemiseksi.

17 (15) §. Näytteen hävittämiskielto. Pykälä sisältää säännökset, joiden mukaan tuomioistuin voi antaa kiellon hävittää 5, 6, 8 tai 16 (14) §:n nojalla otetun näytteen.

Saadun selvityksen mukaan säännöksen 1 momentissa pyritään osoittamaan ne henkilöt, joista otettuja näytteitä säädettävä hävittämiskielto voi koskea. Säännöksen soveltamisalan on lisäksi tarkoitus rajoittua niihin tapauksiin, joissa kyseisestä henkilöstä on jo aiemmin muun kuin nyt säädettävän lain nojalla otettu isyystutkimukseen kelpaava näyte. Säännöksellä ei sen sijaan ole haluttu viitata siihen menettelyyn tai niihin edellytyksiin, joita näytteen ottamiselle eri tapauksissa ehdotetaan säädettäväksi. Valiokunta on muuttanut säännöksen sanamuodon vastaamaan tätä tarkoitusta. Samalla valiokunta on tämentänyt niiden toimijoiden joukkoa, joihin kielto voidaan kohdistaa.

Edellä esitetty 1 momentin tarkoitus huomioon ottaen valiokunnan mielestä ei myöskään ole perusteita sille, että hävittämiskielto ei voisi koskea näytettä, joka on otettu 7 §:ssä tarkoitusta miehen muusta sukulaisesta. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että säännöksen henkilöllisen soveltamisalan määrittelyssä viitataan myös 7 §:ään.

Ehdotetun kiellon tarkoituksena on turvata näytteen säilyttäminen käytettäväksi todisteena vireillä olevassa tai vireille tulevassa asiassa, joka koskee isyyden vahvistamista tai kumoamista. Tähän tarkoitukseen nähden lakivaliokunta ehdottaa momenttia täydennettäväksi säännöksellä, jonka mukaan siinä tarkoitettu kielto tulee väliaikaisena voimaan heti, kun

asiaa koskeva hakemus on annettu tiedoksi sille terveydenhuollon toimijalle, jolle kieltoa haetaan. Jos tuomioistuin määrää hakemuksessa tarkoitettua kiellon, määräyksen tarkoituksesta johtuu, että kiellon on oltava voimassa, kunnes isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu.

Lakivaliokunnan mielestä on selvää, että jos tuomioistuin on asettanut määräyksen tehosteeksi uhkasakon, se voi sen myös tuomita maksettavaksi siinä tapauksessa, että määräystä rikotaan. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että tällainen säännös poistetaan *3 momentista* ja että sen tilalle sijoitetaan kiellon hakemista koskevat menettely- ja toimivaltasäännökset.

Hallituksen esityksen 16 §:n 3 momentin mukaan näytteen hävittämistä koskevan kiellon määräämiseen sovellettaisiin eräitä oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännöksiä. Lakivaliokunnan mielestä mainitut turvaamistoimia koskevat säännökset eivät kovin hyvin sovellu näytteen hävittämistä koskevan kiellon käsittelyyn. Tästä syystä lakivaliokunta ehdottaa, että jos isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevaa oikeudenkäyntiä ei ole vireillä, hakemus käsitellään siinä järjestyksessä kuin oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädetään hakemusasioista. Samalla on syytä säätää siitä, mikä tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään tällaisia hakemuksia.

Valiokunta on tehnyt pykälän otsikkoon kielallisen tarkistuksen.

18 (16) §. Oikeudenkäymiskaaren eräiden säännösten soveltaminen. Pykälään on koottu viittaukset niihin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin, joita ehdotetaan sovellettaviksi oikeusgeeneettisiä isyystutkimuksia koskevia asioita käsiteltäessä.

Pykälän *1 momentti* sisältää lukuisia viittauksia, joiden tarkoituksena on osoittaa, miten uhkasakkoa asetettaessa ja tuomittaessa menetellään. Säännöksen selkeyden parantamiseksi valiokunta ehdottaa meneteltäväksi lakiteknisesti siten, että viittauksista luovutaan ja säännöksen tarkoitettu sisältö kirjoitetaan suoraan näkyviin tähän lakiin. Valitusoikeus uhkasakkoa koske-

vista tuomioistuimen päätöksistä määräytyy valiokunnan pykälään ehdottaman 3 momentin ja oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n mukaan.

Pykälän *2 momentin* mukaan näytteen ottamiseen tuotavaksi määrätty tutkittava voitaisiin ottaa säilöön. Säilöön ottamiseen sovellettaisiin, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 32 §:ssä sekä 33 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään. Viimeksi mainitun lainkohdan mukaan vapaudenmenetys voisi kuljetusaikoiheen kestää jopa kolme päivää. Tosin alle 15-vuotiaiden lasten osalta lakiin ehdotetaan erityissäännöstä, jonka mukaan tällainen henkilö voitaisiin kuljetusajat mukaan lukien pitää säilössä enintään neljä tuntia.

Lakivaliokunnan mielestä ehdotetut säännökset mahdollistavat varsin pitkälle menevän puutumisen tutkittavien henkilökohtaiseen vapautteen. Koska valiokunnan saaman selvityksen mukaan näytteen ottaminen on varsin yksinkertainen ja nopeahko toimenpide, myös säännösten käytännön tarve on varsin kyseenalainen. Näistä syistä valiokunta ehdottaa säilöön ottamista koskevien säännösten poistamista. Tällöin momenttiin jää vain säännös kustannusten maksamisesta ja korvaamisesta silloin, kun tutkittava on määrätty tuotavaksi näytteen ottamiseen.

Lakivaliokunta on edellä ehdottanut, että hallituksen esityksen *3 momenttia* tarkoitukseltaan vastaavat säännökset sijoitetaan 17 (15) §:n 3 momentiksi. Näiden säännösten tilalle valiokunta ehdottaa sijoitettavaksi 3 momentiksi muutoksenhakua koskevan säännöksen.

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään ratkaisuun saa hakea muutosta valittamalla vain, jos se on nimenomaisesti sallittu. Tästä on puolestaan seurannut muun muassa se, että veritutkimuslain 8 §:n 1 momentti huomioon ottaen muutoksenhakuoikeutta ei ole käräjäoikeuden päätökseen, jolla joku velvoitetaan sakon uhalla antamaan isyyden selvittämiseksi tarvittava verinäyte. Tällaisen päätöksen on voinut saattaa hovioikeuden tutkittavaksi vain oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa

tarkoitettuna tuomiovirhekanteluna (ks. KKO 1999:50).

Säädettävän lain mukaan tuomioistuin tekee oikeudenkäynnin aikana useita erilaisia ratkaisuja. Tällaisia ovat ennen kaikkea tutkimukseen määräämistä koskevat päätökset, joista osa voidaan antaa myös ilman tutkittavaksi määrättävän henkilön suostumusta. Etenkin viimeksi mainituissa tilanteissa on selvää, että määräyksen saaneella henkilöllä tulee olla oikeus hakea muutosta kärjäoikeuden antamaan tutkimusmääräykseen, ennen kuin näyte on otettu ja itse isyysasia ratkaistu. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että pykälän 3 momenttiin otetaan muutoksenhakua koskeva nimenomainen säännös.

Ehdotettujen muutosten vuoksi valiokunta on tarkistanut pykälän otsikkoa.

19 (17) §. Matka- ja toimeentulokustannusten maksaminen ennakolta. Pykälä sisältää säännökset siitä, milloin näytteen ottamiseksi tehtävän matkan kustannukset maksetaan ennakolta valtion varoista ja millä edellytyksillä tällainen ennako voidaan määrätä maksettavaksi takaisin.

Pykälän 1 momentin mukaan muulle kuin isyysasian asianosaiselle on valtion varoista aina määrättävä maksettavaksi näytteen ottamiseksi välttämättömät matka- ja toimeentulokustannukset. Koska tällaiset kustannukset jäänevät useimmissa tapauksissa melko pieniksi, lakivaliokunta ehdottaa sääntelyä kevennettäväksi niin, että näitä kustannuksia ei viran puolesta määrätä korvattaviksi vaan että tutkimukseen määrättyllä henkilöllä on oikeus saada korvaus, jos hän niin pyytää. Samalla menettelyn yksinkertaistamiseksi ehdotetaan, että kustannukset tällöinkin suoritetaan ennakolta ainoastaan silloin, kun pykälässä tarkoitettu henkilö sitä pyytää.

Ehdotetun 2 momentin perustelujen (s. 21/II) mukaan maksettua ennakkoa ei peritä takaisin, jos henkilöllä on ollut tehtävän täyttämättä jättämiseen laillinen este. Lakivaliokunta ehdottaa, että tästä otetaan selvyiden vuoksi säännökseen nimenomainen maininta. Tällaisen esteen selvittäminen edellyttäne jo oikeusturvasyistä

säännönmukaisesti myös sitä, että asianomaiselle henkilölle varataan tilaisuus esittää siitä selvitys. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa momenttiin lisättäväksi kuulemista koskevan säännöksen.

Lain voimaantultua annettavassa valtioneuvoston asetuksessa on tarkoitus viitata valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annettuun asetukseen (813/1972). Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että tällainen puhdas viittaussäännös sisällytetään jo tähän lakiin ja että myös asetus näin ollen mainitaan 3 momentissa.

20 (18) §. Kustannusten maksaminen. Valiokunta on tarkistanut pykälässä olevat lain sisäiset viittaukset.

21 (19) §. Maksettujen kustannusten korvaaminen. Pykälän mukaan tuomioistuin päättää 19 (17) ja 20 (18) §:n mukaan maksettujen korvausten jäämisestä valtion vahingoksi silloin, kun se ratkaisee isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian. Koska nykyisessä tuomioistuinkäytännössä näyte- ja tutkimuskulut jäävät valtion vahingoksi, lakivaliokunta ehdottaa pykälässä ilmaistavan pääsäännön muutettavaksi tämän mukaiseksi.

22 (20) §. Korvauksen maksaminen muulle kuin asianosaiselle. Valiokunta on tarkistanut pykälän otsikkoa sen sisältöä paremmin vastaavaksi.

HE:n 21 §. Lupa ja luvan peruuttaminen. Koska lakivaliokunta on edellä 3 §:n kohdalla ehdottanut, että tämän lain mukaisia oikeusgeneettisiä tutkimuksia tekevästä laitoksista ja yksiköistä säädetään suoraan laissa, on 21 § tarpeetomana poistettava.

Pykälän poistamisen vuoksi jäljempänä seuraavan pykälän uusi numerointi muuttuu pienemmäksi.

HE:n 23 §. Lain soveltaminen äitiyden vahvistamiseen ja kumoamiseen. Lakivaliokunta on edellä 1 §:n yhteydessä ehdottanut, että äitiyden vahvistamista ja kumoamista koskevia asioita ei sisällytetä säädettävän lain soveltamisalaan. Tämän vuoksi hallituksen esityksen 23 § käy tar-

peettomaksi ja se on poistettava. Tällöin seuraavien pykälien numerointi muuttuu hallituksen esityksen alkuperäistä numerointia vastaavaksi.

24 §. Tarkemmat säännökset. Pykälä sisältää asetuksenantovaltuudet.

Valiokunta on tarkistanut *3 kohtaan* sisältyvän pykäläviittauksen.

Saadun selvityksen mukaan pykälän *6 ja 7 kohtien* nojalla ei ole tarkoitus säätää korvauksen suorittamisen perusteista vaan korvauksen määrästä. Valiokunta on tarkistanut kohtien sanamuotoa tämän mukaisesti.

Pykälän *9 kohdan* mukaan valtioneuvoston asetuksella säädetään myös tarpeellisten lomakkeiden kaavoista. Asetuksessa on tarkoitus säätää kuitenkin vain siitä, mitkä asiakirjat on laadittava oikeusministeriön vahvistaman kaavan mukaisille lomakkeille. Valiokunta on muuttanut kohdan sanamuodon vastaamaan tätä tarkoitusta.

Valiokunta on lisäksi tehnyt pykälän *10 kohtaan* kielellisen tarkistuksen.

2. Laki isyyslain muuttamisesta

11 §. Lääketieteellisten selvitysten hankkiminen. Pykälässä säädetään lastenvalvojan velvollisuudesta hankkia isyyden selvittämiseksi tarpeellista lääketieteellistä selvitystä samoin kuin tällöin noudatettavasta menettelystä.

Edellä 1. lakiehdotuksen 10 §:n ja 16 (14) §:n kohdalla käytetyn terminologian mukaisesti valiokunta ehdottaa, että myös tämän pykälän *3 momentissa* vainajaa tutkittaessa tarvittavan suostumuksen antajiksi osoitetaan suoraan laissa hänen leskensä ja perillisensä.

Valiokunta on lisäksi tarkistanut 3 momenttia kielellisesti.

Pykälän *4 momentissa* säädetään, että jos tutkimus on tarkoitus tilata miehen tai äidin van-

hemmasta yksin tai muusta sukulaisesta kuin miehen tai äidin vanhemmista, tutkimuksesta ja siihen annettavasta suostumuksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 7 §:ssä säädetään.

Lakivaliokunta on edellä 1. lakiehdotuksen 6 §:n kohdalla ehdottanut, että myös miehen molemmista vanhemmista tehtävä tutkimus edellyttää näiden suostumusta. Tämän huomioon ottamiseksi momentin sanamuotoa on muutettava.

Lisäksi valiokunta on ehdottanut, että oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ehdotetun lain hallituksen esityksen mukaisen 7 §:n sisältö jaetaan uudelleen muotoillun 7 §:n, 9 §:n ja 11 §:n 1 momentin kesken. Jotta isyyslain 11 §:n 4 momentin sääntelytarkoitus toteutuisi, sen sisältö on muutettava viittaamaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta säädettävän lain 6, 7 ja 9 §:ään sekä 11 §:n 1 momenttiin.

Valiokunta on lisäksi tehnyt momentin sanontaan kielellisen tarkistuksen.

Lakialoite

Lakivaliokunta on edellä ehdottanut, että aloitteessa tarkoitettu asiasta hyväksytään lausuma. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että lakialoite LA 136/2004 vp hylätään.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa,

että 1. ja 2. lakiehdotus hyväksytään muutettuina (Valiokunnan muutosehdotukset),

että lakialoite LA 136/2004 vp hylätään ja

että hyväksytään yksi lausuma (Valiokunnan lausumaehdotus).

Valiokunnan muutosehdotukset

1.

Laki**oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lain soveltamisala

(1 ja 2 mom. kuten HE)
(3 mom. poist.)

ratä, että tutkimus tehdään hänestä aiemmin otetusta, saatavilla olevasta kudosnäytteestä (poist.) tai että tutkimuksessa käytetään hänestä aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja.

(2 ja 3 mom. kuten HE)

2 §

Tutkimuksen teettäminen

Tuomioistuin voi käsiteltävänään olevassa isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuin pitää sitä muutoin tarpeellisena asian selvittämiseksi. Lastenvalvoja voi tilata tutkimuksen, jos isyyslain (700/1975) 11 §:ssä säädettyt edellytykset ovat olemassa.

3 §

Tutkimuksen tekijä

Tutkimus tehdään Kansanterveyslaitoksessa tai Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksessa (tutkimuksen tekijä).

4 §

(Kuten HE)

5 §

Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta

Jos 4 §:ssä tarkoitetun tutkittavan olinpaikasta ei voida saada tietoa, tuomioistuin voi mää-

6 §

Miehen vanhempien tutkiminen

Tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi molemmista miehen vanhemmista näiden suostumuksella, jos mies on kadonnut tai kuollut eikä tutkimusta voida tehdä 5 §:n 1 tai 2 momentin nojalla.

Jos miehen isä tai äiti on kadonnut tai kuollut, sovelletaan mitä 5 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään, jollei ole syytä olettaa, että kadonnut tai kuollut vanhempi ei olisi antanut suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

7 §

Miehen muiden sukulaisten tutkiminen

Jos tutkimusta ei voida määrätä tehtäväksi 4—6 §:ssä säädetyllä tavalla, tuomioistuin voi määrätä sen tehtäväksi miehen toisesta vanhemmasta tai muusta sukulaisesta tämän suostumuksella. (Poist.)

(2 mom. poist.)

8 §

(Kuten HE)

9 § (Uusi)

Suostumuksen antaminen ja peruuttaminen

Tutkittavan edunvalvoja tai muu laillinen edustaja voi antaa suostumuksen tutkimuksen tekemiseen, jos tutkittava ei ikänsä, mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä eikä ole syytä olettaa, että tutkittava ei asian ymmärtäessään antaisi suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

Tutkittava taikka 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojansa tai muu laillinen edustajansa voi peruuttaa annetun suostumuksen, kunnes tutkimuksen tulokset on toimitettu tuomioistuimelle.

10 § (Uusi)

Kuuleminen

Ennen 4 tai 6—8 §:ssä tarkoitetun tutkimusmääräyksen antamista tuomioistuimen on varattava isyyden kumoamista tai vahvistamista koskevan asian asianosaiselle ja tutkittavaksi määrättävälle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos tutkimus tehdään 5 §:n nojalla kudosnäytteestä, tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi sen henkilön aviopuolisolle tai leskelle sekä perillisille, josta näyte on otettu tai aiotaan ottaa. Jos kadonneelle henkilölle on määrätty edunvalvoja, myös tälle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

11 (9) §

Tutkimusmääräyksen antaminen

Ennen kuin tuomioistuin määrää tutkimuksen tehtäväksi 6—8 §:n nojalla, sen on pyydettävä tutkimuksen tekijältä kirjallinen lausunto siitä, edistääkö tutkimus asian selvittämistä, sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Lausunto on annettava tiedoksi tutkittavalle taikka 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa

tapauksissa hänen edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. (Uusi)

Määritessään tutkimuksen tehtäväksi elossa olevasta henkilöstä tuomioistuimen on velvoitettava tutkittava sakon uhalla määräajassa osoittamaan todistuksella, että hänestä on otettu tarvittava näyte. Jos määräys koskee alle 15-vuotiaasta lasta, uhkasakko on asetettava lapsen lailliselle edustajalle. Uhkasakkoa ei saa asettaa sille, josta näyte voidaan ottaa ainoastaan hänen suostumuksellaan.

(3 mom. kuten HE:n 2 mom.)

12 (10) §

Tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäminen

Jos se, jolle on 11 §:n 2 momentin nojalla asetettu uhkasakko, on ilman laillista estettä jättänyt tuomioistuimen antaman tutkimusmääräyksen täyttämättä, tuomioistuin voi tuomita hänet uhkasakkoon ja, jos näytteen ottaminen on yhä tarpeen asian selvittämiseksi, asettaa (poist.) uuden, korkeamman uhkasakon.

Jos on todennäköistä, ettei tutkittava tai hänen laillinen edustajansa uhkasakosta huolimatta noudata 11 §:n 2 momentissa tarkoitettua tutkimusmääräystä, tuomioistuin voi uhkasakon asettamisen sijasta määrätä, että tutkittava on tuotava näytteen ottamiseen ja että näyte saadaan ottaa vastoin hänen tai hänen laillisen edustajansa tahtoa.

Tuomioistuimen annettua 2 momentissa tarkoitetun määräyksen poliisi on velvollinen antamaan näytteen ottamiseen tuomista ja näytteen ottamista varten tarvittavaa virka-apua.

13 (11) §

Näytteen ottaminen

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Näytteen ottaa laillistettu tai luvan saanut lääkäri taikka hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Ennen näytteen ottamista lääkärin on todettava tutkittavan henkilöllisyys.

14 (12) §

Uuden näytteen ottaminen

Jos tutkimusta ei voida tehdä 13 §:n mukaan otetusta näytteestä taikka jos tutkimustuloksen varmentaminen tai täydentäminen ennen lausunnon antamista on tarpeen, tutkimuksen tekijän on viipymättä ilmoitettava uuden näytteen tarpeellisuudesta *tutkimusmääräyksen antaneelle tuomioistuimelle tai tutkimuksen tilanneelle lastenvalvojalle. Antaessaan uuden tutkimusmääräyksen tuomioistuimen on (poist.) asetettava määräaika, jonka kuluessa tutkittavan on osoitettava, että uusi näyte on otettu. Tutkimusmääräyksen antamiseen ja uuden näytteen ottamiseen sovelletaan, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa sekä 12 ja 13 §:ssä säädetään.*

15 (13) §

Näytteen hävittäminen

Tutkimuksen tekijän on hävitettävä 13 tai 14 §:n mukaan otettu näyte, kun kaksi vuotta on kulunut tutkimuksen tekemisestä.

16 (14) §

Näytteen ottaminen tulevan tutkimuksen varalta

Laillistettu tai luvan saanut lääkäri taikka hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö saa pyynnöstä ottaa vainajasta näytteen mahdollista tutkimusta varten ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta, jos pyynnön esittänyt antaa selvityksen siitä, että näytteen ottaminen voi olla tarpeen isyyden vahvistamista tai kumoamista varten. *Oikeus pyynnön esittämiseen on sillä, joka isyyslain mukaan voi ajaa kannetta isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.*

Edellä 1 momentissa tarkoitettu näyte saadaan hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytettä hallussaan pitävälle sairaalalle, terveydenhuollon toimintayksikölle, yliopiston laitokselle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ole selvitetty, että isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vi-

reillä. Näin otettua näytettä ei saa tutkia ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta tai tuomioistuimen antamaa määräystä. (Uusi)

17 (15) §

Näytteen hävittämiskielto

Tuomioistuin voi (*poist.*) sakon uhalla kieltää sairaalaa, terveydenhuollon toimintayksikköä, yliopiston laitosta tai terveydenhuollon ammattihenkilöä hävittämästä 5—8 tai 16 §:ssä tarkoitettua henkilöstä muuten kuin tämän lain nojalla otettua näytettä. Kielto voidaan määrätä hakemuksesta, jos hakija antaa selvityksen siitä, että näytteen säilyttäminen voi olla tarpeen todisteiden saamiseksi sellaisessa isyyden vahvistamisesta tai kumoamisesta koskevassa asiassa, jossa hakija on asianosaisena tai jonka hän aikoo panna vireille. *Hakemus on viipymättä annettava tiedoksi sille, jolle kieltoa haetaan annettavaksi. Kielto on tämän jälkeen väliaikaisesti voimassa, kunnes tuomioistuin on ratkaissut hakemusasian. Tuomioistuimen määräämä kielto on voimassa, kunnes isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu.*

(2 mom. kuten HE)

Jos isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva oikeudenkäynti ei ole vireillä, tässä pykälässä tarkoitetun kiellon antamista koskevan asian vireillepanoon ja käsittelyyn sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädetään. Hakemus käsitellään siinä tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään sen isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan kanteen, josta hakemuksessa on kysymys.

18 (16) §

Oikeudenkäymiskaaren **eräiden** säännösten soveltaminen

Tässä laissa tarkoitettu uhkasakko asetetaan euromäärältään kiinteänä ottaen huomioon sakoitetun maksukyky. Uhkasakko voidaan erityisesti syystä tuomita lievempänä kuin se on asetettu.

Kun tutkittava on määrätty tuotavaksi näytteen ottamiseen, tuomisesta aiheutuvien kustannusten maksamiseen ja korvaamiseen (*poist.*) sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 32 §:ssä (*poist.*) säädetään. (*Poist.*)

Käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tämän lain nojalla tekemästä ratkaisusta saa erikseen valittaa siten kuin oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetään. Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

19 (17) §

Matka- ja toimeentulokustannusten maksaminen ennakolta

Kun tuomioistuim on määrännyt näytteen otettavaksi muusta henkilöstä kuin isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian asianosaisesta, tällä on oikeus pyynnöstä saada valtion varoista korvaus näytteen ottamista varten välttämättömistä matka- ja toimeentulokustannuksista. Tuomioistuim voi määrätä korvauksen suoritettavaksi etukäteen, jos tutkimukseen määrätty henkilö sitä pyytää.

Jos ennakkoa saanut on ilman laillista estettä jättänyt täyttämättä tehtävän, jota varten ennakko on maksettu, tuomioistuimen on määrättävä ennakko perittäväksi häneltä takaisin. Ennen määräyksen antamista tuomioistuimen on varattava ennakkoa saaneelle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen kustannusten maksamisesta ennakolta valtion varoista on soveltuvin osin voimassa, mitä valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972) ja sen nojalla annettussa asetuksessa säädetään.

20 (18) §

Kustannusten maksaminen

Valtion varoista maksetaan korvaus:

1) 13 ja 14 §:ssä tarkoitettun näytteen ottamisesta sekä 11 §:n 1 momentissa tarkoitettun todistuksen antamisesta;

(2 kohta kuten HE)

3) 11 §:n 1 momentissa tarkoitettun lausunnon antamisesta.

21 (19) §

Maksettujen kustannusten korvaaminen

Edellä 19 ja 20 §:ssä tarkoitettut kustannukset jäävät valtion vahingoksi. Tuomioistuim voi kuitenkin velvoittaa asianosaisen korvaamaan valtion varoista suoritettut kustannukset tai osan niistä, jos oikeudenkäynti on ilmeisesti ollut aiheeton taikka jos tehdyllä tutkimuksella tai hankitulla lausunnolla ei ole ollut merkitystä asian selvittämisen kannalta ja kustannusten korvaamista voidaan olosuhteisiin katsoen pitää kohtuullisena.

22 (20) §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

(Kuten HE)

21 §
(*Poist.*)

23 (22) §
(Kuten HE)

23 §
(*Poist.*)

24 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin:

(1 ja 2 kohta kuten HE)

3) 11 §:n 1 momentissa tarkoitettuun lausuntoon sisällytettävistä tiedoista;

(4 ja 5 kohta kuten HE)

6) (*poist.*) näytteen ottamisesta, tutkittavalle annettavasta todistuksesta ja näytteen lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;

7) (*poist.*) tutkimuksen tekemisestä, tutkimuksen perusteella annettavasta lausunnosta ja

sen lähettämisestä sekä 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun lausunnon antamisesta ja lähettämisestä *maksettavasta korvauksesta*;

(8 kohta kuten HE)

9) toiminnassa *käytettävistä lomakkeista*;

10) lain muusta (*poist.*) täytäntöönpanosta.

25 §

(Kuten HE)

2.

Laki

isyyslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 5 päivänä syyskuuta 1975 annetun isyyslain (700/1975) 11 §:n 2 ja 3 momentti, 29 §:n 2 momentti, 35 §:n 2 momentti ja 42 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 42 §:n 1 momentti laissa 351/1980, sekä

lisätään 11 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

11 §

Lääketieteellisten selvitysten hankkiminen

(2 mom. kuten HE)

Oikeusgeneettinen isyystutkimus voidaan isyyden selvittämisen yhteydessä tehdä vain sen suostumuksella, josta näyte *on tarkoitus ottaa*. Jos tutkimus *aiotaan tehdä* vainajasta, joka ei ole eläessään antanut suostumusta tutkimukseen, *siihen on saatava vainajan lesken ja perillisten suostumus*.

Jos tutkimus on tarkoitus tilata miehen tai äidin *molemmista vanhemmista, toisesta vanhemmasta yksin tai muusta sukulaisesta kuin miehen tai äidin vanhemmista, tutkimuksesta ja siihen annettavasta suostumuksesta on* soveltuvin osin *voimassa, mitä* oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 6, 7 ja 9 §:ssä *sekä* 11 §:n 1 momentissa säädetään.

29, 35 ja 42 §

(Kuten HE)

Voimaantulosäännös

(Kuten HE)

Valiokunnan lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää, millaisia ongelmia isyyslain voimaannpanosta annetun lain (701/1975)

7 §:n 2 momentista aiheutuu, ja antaa eduskunnan käsiteltäviksi tämän selvityksen perusteella mahdollisesti tarpeellisiksi osoittautuvat lakiehdotukset.

Helsingissä 1 päivänä huhtikuuta 2005

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Tuija Brax /vihr	Tero Rönni /sd
vpj.	Susanna Rahkonen /sd	Petri Salo /kok
jäs.	Esko Ahonen /kesk	Minna Sirnö /vas
	Lasse Hautala /kesk	Timo Soini /ps
	Petri Neittaanmäki /kesk	Astrid Thors /r
	Heli Paasio /sd	Marja Tiura /kok
	Lyly Rajala /kok	Jan Vapaavuori /kok
	Jukka Roos /sd	vjäs. Seppo Lahtela /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Risto Eerola.